

Enhedslistens borgerlige økonomiske politik

Skrevet af: **Ivan Breinholt Leth** | Offentliggjort: 15. juni 2018

"95 procent af selvforståede progressive er forklædte neoliberale, når de tror, at staten opkræver skatter og afgifter for at skabe sig en indtægt, og at staten sælger statsobligationer for at låne penge til at dække statens udgifter." 1

"De politiske udfordringer i dag er reduceret til at administrere det bestående økonomiske og monetære system på måder, som optimerer dets funktionsduelighed målt i forhold til parametre, som allerede er fastlagt af systemet selv." 2

"Vores kollektive og politiske forestillingsevne bør ikke være begrænset af forskellige modeller for, hvad vi kan gøre med de penge, vi har. Vi bør gå videre og inkludere overvejelser over potentialet for at skabe nye og anderledes monetære systemer..." 3

"Vores politik eksisterer kun, hvis vi erstatter det problem, som vores modstandere fremsætter med et andet problem." 4

Med publikationen 'Der er råd', ønsker Enhedslisten (EL), som anført i publikationens indledning, "at udfordre den dominerende tankegang, som påstår, at der ikke er råd til et mere lige og retfærdigt samfund." Påstanden i følgende analyse er, at EL's økonomiske politik med Ole Bjergs ord begrænser sig til et ønske om at administrere det økonomiske og monetære system på systemets egne præmisser - altså at påpege "hvad vi kan gøre med de penge, vi har." Det er muligt, at dette er EL's hensigt. At EL på bedste socialdemokratisk vis blot ønsker at påvise, at der er andre fordelingsmuligheder indenfor systemets rammer - hvilket ikke er en urigtig påstand - men det er ærgerligt, at EL dermed forpasser en chance for at bryde med de borgerlige/neoliberale myter om økonomisk politik, som bevirker, at befolkningen langt hen ad vejen accepterer fortællingen om den såkaldte 'nødvendige økonomiske politik'.

Af alle politiske partier har Enhedslisten uden tvivl den mest progressive fordelingspolitik, men EL har et problem med de grundliggende præmisser for debatten om den økonomiske politik. "Der er råd" publikationen har som nævnt det formål at imødegå påstanden om, at der ikke er råd - altså at det danske samfund ikke har råd til velfærd og højere løn til de lavest lønnede. EL ønsker m.a.o. at vise "hvad vi kan gøre med de penge, vi har." Hvis man alene skal dømme ud fra denne publikation, har EL ikke nogen ambition om at overveje "potentialet for at skabe nye og anderledes monetære systemer."

'Der er råd': "Når medier, politikere og alle andre i eliten konstant har gentaget "Der er ikke råd", så etablerer det sig som en slags økonomisk sandhed, vi alle må acceptere." 5

Men mht. forståelsen af de statslige mekanismer for omfordeling af samfundets ressourcer er der ingen grundlæggende forskel på EL og Folketingets øvrige politiske partier. I den nævnte EL-publikation skriver forfatterne: "Har vi ikke penge nok i samfundet til at skabe mere velfærd for alle? Har statens skattekasse ikke mulighed for at skabe flere penge?" 5 Med udtrykket 'skabe flere penge' har publikationens forfattere formentlig uafvidende ramt hovedet på sømmet, for så vidt som at staten faktisk skaber penge, når den afholder sine udgifter. Der er ingen direkte forbindelse mellem skatteopkrævning og statens udgifter, og der findes ikke nogen statskasse, som skatteydernes penge strømmer ind i. Men i den øvrige tekst fremmanes vrangforestillingen om statens pengekasse, hvor alle borgernes skattepenge strømmer ind og ud gentagne gange.

Problemet med denne forestilling er, at en sådan statslig 'skattekasse' overhovedet ikke eksisterer. Men det er netop forestillingen om statskassen, som er grundlaget for den løgn, at der ikke er råd. Forestillingen er baseret på, at befolkningen, økonomer og politikere associerer et statsligt budget med en privat husholdning. Alle ved, at en privat husholdning må skabe en indtægt, før husholdningen kan forbruge, men sådan forholder det sig ikke for en stat, som råder over sin egen valuta. Når EL gentager myten om, at staten er nødt til at kræve penge ind i 'kassen' i form af skatter og afgifter, medvirker EL til at fjerne fokus fra de egentlige restriktioner for, at den danske stat faktisk kan afholde sine udgifter uden at reducere diverse velfærdsydelser.

En stat, som suverænt råder over sin egen valuta, dækker naturligvis ikke udgifter i denne valuta ved at opkræve skat. Hvorfor skulle den det, når den fuldt ud er i stand til at skabe sine egne penge? Når den danske stat afholder en udgift til f.eks. løn til statslige ansatte, overfører staten - via finansministeriet (i praksis via nationalbanken) - et tal til de statsansattes konti. Statslige computere generer tal, som krediteres diverse konti. Der er ingen skatteyderpenge, som først er gået ind i en 'kasse' og som derefter flyder ud igen, men det er denne forestillede transaktion om penge, der flyder ind og ud, som danner baggrund for argumenterne for, at der ikke er råd. Et politisk parti med en progressiv fordelingspolitik bør angribe denne mytologi med argumenter baseret på facts.

Hvorfor opkræver staten skat? Det gør den for at begrænse borgernes evne til at forbruge. Hvis borgernes indtægter overstiger værdien af den varemængde, som samfundet producerer, vil resultatet uundgåeligt være inflation - i værste fald hyperinflation af en karakter, som for nylig plagede et land som Zimbabwe, hvor regeringen nærmest smadrede landets mest produktive sektor (landbruget), samtidig med at man skabte enorme mængder af penge. Zimbabwes stat gik dog ikke bankerot. En stat, som suverænt råder over sin egen valuta, kan ikke, som mainstream økonomien påstår, gå bankerot i sin egen valuta. Rationalet bag opkrævning af skatter og afgifter er altså kontrol med inflationen. Borgernes skattebetalinger er blot tal, som går ind i Skats IT-system. Hvad der sker med disse tal, varierer fra det ene land til det andet. I nogle lande bliver tallene slettet efter et bestemt antal år. Bekæmpelse af inflation består jo netop i at destruere penge. Med indførelse af IT-systemer er dette det samme som at slette elektroniske tal. (Tidligere anvendte man en makulator.) I andre lande føres skattetalene videre til et regneark i nationalbankens computer. Men det er rent regnskabsteknik. Disse skattetal er under ingen omstændigheder grundlaget for statens udgifter, når staten suverænt råder over sin egen valuta.

"En nationalbank er ikke bundet af sin statusopgørelse eller af sin indkomst. Den kan simpelthen skabe penge ud af den blå luft (et passiv) og købe et aktiv eller forære passivitet (pengene) bort. Den kan pådrage sig tab i uendelighed (en negativ egenkapital), fordi den blot kan skabe flere penge for at dække tabet." 7

Staten kan altså frit skabe penge til at afholde enhver udgift i statens egen valuta, men ikke udgifter i fremmede valutaer. (Den danske stat kan jo ikke skabe f.eks. dollars eller euros). Statens evne til at dække sine udgifter ved at skabe penge er kun begrænset af inflationen. Dvs. at når inflationen er lav, har staten et relativt stort råderum for at afholde sine udgifter. Hvis staten ikke har et sådant råderum, kan den skabe det ved at hæve skatterne.

Ifølge Danmarks Statistik lå inflationen i Danmark på omkring 0 procent, da den nuværende regering tiltrådte i juni 2015. Gennemsnittet for 2016 var på 0,25 procent og for 2017 skriver Danmarks Statistik: "Inflationen i Danmark var i november 1,3 pct., hvilket er 0,5 procentpoint lavere end gennemsnittet for inflationen i EU og 0,2 procentpoint lavere end gennemsnittet i euroområdet." 8

Hvis vi tager året 2016 som eksempel og ser på inflationen på Danmarks 10 største eksportmarkeder får vi følgende tal:

<u>Eksportmarkeder</u>	<u>Markedets relative størrelse i %</u>	<u>Inflation 2016 %</u>
<u>Tyskland</u>	16,10	0,48
Sverige	12,00	1,79
USA	8,30	1,26
<u>Italien</u>	7,00	-0,09
Norge	6,90	3,55
<u>Storbritannien</u>	6,40	0,64
Holland	4,90	0,32
Kina	4,50	2,00
<u>Frankrig</u>	3,40	0,18
<u>Polen</u>	2,90	-0,66
<u>Gennemsnit</u>		0,95
<u>Danmark</u>	0,25	
<u>Gennemsnitligt råderum</u>		0,70

(Kilde: <http://www.seomondo.dk/eksport/danmarks-eksport> og <http://www.inflation.eu>)

I hele perioden fra juni 2015 har inflationen i Danmark ligget under EU-gennemsnittet, hvilket både tyder på, at regeringens nedskæringer af de offentlige udgifter ikke er begrundet i realøkonomien, og på at der har været råderum for, at regeringen kunne have hævet den offentlige sektors udgifter uden inflatoriske virkninger, som kunne have skadet eksporten og forstyrret kronens binding til euroen. Alene besparelsen som følge af kontanthjælpsloftet på 350 millioner kr. udgør kun ca. 0,035 procent af statens samlede udgifter. At inflationen i Danmark var på 0 procent, da den nuværende regering tiltrådte kan hænge sammen med, at danske lønstigninger i en periode til og med 2013 var relativt lave i forhold til Danmarks største handelspartnere - ifølge ovenstående tabel Sverige og Tyskland. 9

Ovenstående eksempel er ufuldstændigt. For det første bør man foretage beregningen over en længere periode - f.eks. VK og VLAK regeringens samlede periode. For det andet er der andre faktorer end eksporten, som bestemmer et acceptabelt inflationsniveau. For det tredje viste 70ernes stagflationskrise, at ikke kun national pengeskabelse påvirker inflationen og dermed statens finansielle råderum.

Ud over den ideologiske begrundelse for den førte økonomiske politik er der tre andre grunde til, at staten kan være tvunget til at begrænse den offentlige sektors udgifter: Danmarks tilslutning til EU's Stabilitets- og Vækstpagt og kronens binding til euroen er formentlig de primære årsager. Den tredje begrundelse er, at staten så at sige har udliciteret en stor del af pengeskabelsen i og med, at man har tilladt den finansielle sektor at skabe penge i form af kredit i et historisk stort omfang. Kreditpenge medfører inflation, når gælden vokser. Eftersom gæld er forrentet, vil mængden af gæld altid være større end mængden af penge i samfundet. Det medfører et konstant pres på vækst og på efterspørgslen efter penge. Den inflatoriske virkning af kreditpenge kan være begrænset, hvis værdien af de varer som produceres stiger med skabelsen af nye penge, eller når kreditpenge i en vis udstrækning anvendes til spekulation - bortset fra spekulation i ejendom. Når kreditpenge anvendes til køb af ejerboliger, og når prisen på ejerboliger ikke indgår i beregningen af forbrugerprisindekset, er det vanskeligt at fastslå den reelle inflation, som skabelsen af kreditpenge

forårsager. (Ca. 70 procent af de penge, som bankerne har skabt gennem udlån, er indskudt i boligmarkedet. En del af disse kreditpenge bliver anvendt til efterspørgsel efter varer og tjenesteydelser.)

Kreditpengenes omfang og deres inflatoriske effekt falder normalt under en krise, og vareproduktionen falder tilsvarende. Efter finanskrisen 2008 faldt danske og udenlandske bankers udlån til forbrug og produktion, men inden 2008 steg udlån til forbrug så voldsomt, at Danmark blev den nation i EU med den største private gæld i forhold til BNP.

I Danmark er bankernes skabelse af kreditpenge steget fra 302 mia. kroner i 1991 til 1117 mia. kroner i 2013. Det svarer til, at ca. 95 procent af de penge som cirkulerer i den danske økonomi er kreditpenge. I USA er 88 procent af pengene i cirkulation kreditpenge. Hvis staten overtog denne pengeskabelse - f.eks. ved at nationalisere bankerne - ville det forbedre statens mulighed for at kontrollere inflationen. Alternativt hvis staten indskrænkede den private pengeskabelse til f.eks. amerikansk niveau, ville staten øge sin egen mulighed for at skabe penge. Det samme gælder, hvis staten øger kapitalkravet til bankerne. (Dvs. forholdet mellem den kapital, som bankerne skal ligge inde med, og den kapital, som bankerne udlåner.) Statens (nationalbankens) mulighed for at dæmpe udstedelsen af kreditpenge ved at hæve renten (diskontoen) er begrænset, fordi de store bankers indeståender på deres reservekonti i Nationalbanken er faldet. Normalt låner bankerne penge fra Nationalbanken og indsætter disse penge på deres konti i Nationalbanken m.h.p. at klare kreditkorttransaktioner mellem bankerne. Men når bankerne i stigende omfang klarer disse transaktioner mellem bankerne selv - altså udenom Nationalbanken - reduceres Nationalbankens kontrol med pengemængden via diskontoen. Statens mulighed for at styre pengemængden - og dermed inflationen - er i den situation begrænset til at hæve kapitalkravet til bankerne eller at købe og sælge statsobligationer.

"Pengeforsyningen er i vid udstrækning styret af efterspørgslen og kontrolleret af private banker - ikke af nationalbanken. I bedste fald kan nationalbanken håbe på at påvirke pengeforsyningen indirekte ved at justere diskontoen eller gennem køb og salg af statsobligationer." 10

"Idet staten har overladt produktionen af penge og kredit til de private banker, så har den gjort sig afhængig af det private bank- og finanssystem på en måde, som stækker demokratiets muligheder for politisk handlen." 11

Fastkurspolitikken indebærer en de facto afskaffelse af pengepolitikken. Renten (diskontoen) kan ikke afvige ret meget fra niveauet i eurozonen, når kapital i EU frit kan flyde over grænserne, fordi både en relativ lav og en relativ høj rente kan medføre et pres på kronkursen. Kapital vil tendere mod at bevæge sig ind i landet ved en høj rente og ud af landet ved en lav rente. En relativ lav rente vil tære på nationalbankens valutareserver, fordi det vil tvinge nationalbanken til at opkøbe kroner, når kronen er bundet til euroen. (Dvs. at nationalbanken vil være nødt til at sælge ud af sin beholdning af valutareserver for at holde kursen i forhold til euroen, når kapital flyder ud af landet.)

Jo bedre staten er til at kontrollere inflationen, desto større er statens eget råderum for at afholde sine udgifter uden at hæve skatterne. Det indebærer, at det er langt vigtigere at begrænse eller nationalisere pengeskabelsen, end det er at beskatte den rigeste del af befolkningen, som er EL's fokus. Ved at begrænse eller ophæve den private pengeskabelse begrænser man højst sandsynligt de højeste indtægter mere effektivt end ved at beskatte. Hvis spekulative investeringer giver større afkast end produktive investeringer, og når penge anvendt til spekulation fortrinsvis er kreditpenge, kan en begrænsning eller en statslig kontrol med kreditpenge anvendes til at indskrænke den rigeste del af befolkningens økonomiske råderum, samtidig med at staten øger sit eget finansielle råderum - især i en situation hvor kreditpenge når ud til selv personer med meget lave indkomster som i USA i perioden op til den såkaldte subprime-krise. Staten kan f.eks. anvende dette råderum til

produktive investeringer, som skaber arbejdspladser.

Et sammenfald af så stor en del af pengemængden der cirkulerer som privat skabte kreditpenge, stigende lønninger i den offentlige sektor og faldende eller stagnerende skatter kan medføre, at inflationen løber ud af kontrol. Blot en stramning af kapitalkravet til SIFI-bankerne kunne øge statens finansielle råderum, men i stedet for tiltag overfor finanssektoren vælger man at holde igen med de offentlige udgifter. (Erhvervsminister Brian Mikkelsen hævdede dog kapitalkravet til bankerne med 0,5 procent i april 2018.) Den private pengeskabelse i form af kreditpenge er en væsentlig men overset årsag til den stramme styring af de offentlige udgifter. Denne faktor får man naturligvis ikke øje på, når man tror, at staten opkræver skatter og afgifter for at dække statens udgifter.

I stedet for at begrænse den private pengeskabelse og for at leve op til EU's konvergenskriterier har regeringen valgt at holde de offentlige ansattes lønninger nede. Eftersom 2/3 af statens udgifter går til løn til de offentlige ansatte, vil en stigning i disse lønninger indskrænke statens inflatoriske råderum betydeligt. Den af Bjarne Corydon nedsatte Moderniseringsstyrelses primære opgave har da også været at holde lønstigningen i den offentlige sektor i ave - f.eks. med opfindsomme forslag som ophævelse af offentlige ansattes betalte frokostpause. Desuden er Danmarks tilslutning til Europluspagten en overset faktor, som forpligter landene til at sikre en minimal lønudvikling, især i den offentlige sektor. En begrænsning af lønstigninger i den offentlige sektor anses for at være en forudsætning for at man kan begrænse lønstigninger i den private sektor. 12

Finanspolitikken er som nævnt især begrænset af EU. Som bekendt forpligter de lande, som har tilsluttet sig Stabilitets- og Vækstpagten sig til at begrænse statens gæld til max. 3 procent af BNP. Med Danmarks tilslutning til Finanspagten under Helle Thorning-Schmidt regeringen strammede man denne regel ved at indføre et såkaldt strukturelt (langsigtet) budgetunderskud på 0,5 procent af BNP. Hvad der er rationalet bag disse tal, er der mig bekendt ingen økonomer, der kan forklare. Hvorfor ikke 2 procent eller 10 procent? Hvorfor overhovedet have sådanne regler? Mainstream økonomiens svar på disse spørgsmål er, at formålet med reglerne er at reducere de store statslige underskud i EU. Statsligt underskud hæver renten og medvirker til at reducere investeringer i den private sektor (crowding out effekten), og dermed vil et for stort statsligt underskud skabe arbejdsløshed - lyder påstanden. Det er lodret forkert, og det hænger sammen med vrangforestillingen om, at staten opkræver skatter for at dække sine udgifter, og at dette kun giver staten to muligheder for at balancere sit budget: Nedskæringer i den offentlige sektor eller højere skatter. Desuden har et statsligt underskud ikke nogen direkte indflydelse på renten, eftersom staten ikke låner penge til at dække sit underskud.¹³ Den skaber penge. Når EL ikke udstiller disse fortællinger som det de er - nemlig vildledning af befolkningen - medvirker EL til at bestyrke dem.

Det egentlige formål med at indføre stramme regler for medlemsstaternes budgetunderskud er formentlig at afskære folkevalgte politikere fra at føre en keynesiansk underskudspolitik, som prioriterer lav arbejdsløshed fremfor lav inflation. Det er et centralt element i neoliberal økonomisk politik at 'skærme' vigtige økonomiske beslutninger fra folkevalgte politikere, som kunne tænkes at prioritere fuld beskæftigelse over lav inflation mhp. at opnå genvalg. Joseph Hayek: "Personligt foretrækker jeg liberalt diktatur frem for en demokratisk regering uden liberalisme." 14

Hvis samfundet består af to sektorer - en offentlig og en privat (husholdninger og virksomheder) - vil et underskud i den ene sektor rent bogholderimæssigt indebære et overskud i den anden sektor. Hvis staten ved slutningen af en regnskabsperiode har et underskud på f.eks. 300 millioner kr. betyder det, at staten har krediteret diverse konti i den private sektor med 300 millioner kr. Et statsligt underskud indebærer altså øget privat opsparing - præcist det modsatte af crowding out effekten. I virkelighedens verden er der imidlertid en tredje sektor, som består af import og eksport, således at det private overskud ved statsligt underskud skal korrigeres for import og eksport, men

det ændrer intet ved det faktum, at statsligt underskud ikke reducerer opsparingen i den private sektor, men øger den. Et evt. statsligt overskud vil derimod hæmme opsparing og investeringer i den private sektor. Hvis statens budget derfor balancerer eller viser et overskud, kan der kun kompenseres for underskuddet i den private sektor ved at øge eksporten. Dette er den tyske model, som er idealet for et politisk parti som Liberal Alliance. Modellen påstår, at alle lande bør stræbe efter et overskud på handelsbalancen, hvilket er en umulighed. I EU ville dette kun være muligt hvis f.eks. USA og Kina er villige til at påtage sig store underskud overfor EU. (EU har p.t. et overskud overfor den øvrige verden, men det vil kun holde så længe Tyskland er i stand til at opretholde sin eksport.)

Som et parti med en progressiv fordelingspolitik bør EL derfor fokusere på, at den væsentligste hindring for at den offentlige sektor kan få tilført tilstrækkelige midler er Danmarks tilslutning til EU's Stabilitets- og Vækstpagt, at den finansielle sektors pengeskabelse bør begrænses eller afskaffes og desuden på, at de velhavendes muligheder for at anbringe penge i skattely bør stoppes. (En trafik som EL ikke kan beskyldes for at overse.) Mht. sidstnævnte er det rent samfundsøkonomisk langt vigtigere at stoppe denne trafik end det er, at hæve skatterne for den rigeste del af befolkningen, således som EL ønsker det ifølge 'Der er råd'. For når danske kroner føres ud af landet, udgør det et dræn på Nationalbankens valutareserver - et dræn som der kun kan kompenseres for ved at øge eksporten. Brandbeskatning af den rigeste ene procent har ingen væsentlig inflationsdæmpende effekt og vil derfor ikke øge statens finanspolitiske råderum. En sådan beskatning kan gennemføres for at reducere den stigende ulighed - og alle de omkostninger for samfundet som en stor ulighed medfører - ikke af realøkonomiske grunde, eftersom beskatning af den rigeste del af befolkningen ikke bringer penge i 'kassen', således som EL påstår.

I EL publikationen 'Der er råd' nævnes hverken EU eller privat pengeskabelse med et eneste ord. Derimod er der rigeligt med data, som viser, at det private erhvervsliv i en årrække har haft store stigninger i profitterne, og at de med de højeste indkomster er blevet rigere. Det er nødvendigt at fremhæve disse forhold, men det er at stikke befolkningen blår i øjnene at påstå, at stigende skatter for de rigeste vil forbedre statens mulighed for at afholde udgifter til velfærdsydelser. Mens beskatning af den rigeste del af befolkningen vil have en fordelingspolitisk effekt, vil den ikke bringe flere penge i 'kassen'. Det er en forældet påstand, som hører hjemme i tiden før sammenbruddet af Bretton-Woods aftalerne i 1971 - ikke i en moderne kapitalistisk stat, som suverænt råder over sine egne penge. Som nævnt gælder der andre regler for lande i eurozonen, men den europæiske møntunion er en forholdsvis ny indretning, som kan ændres, hvis der er politisk vilje til det.

Noter:

1. William Mitchell, professor i økonomi, University of Newcastle, <https://www.youtube.com/watch?v=sOMo3xuSyWM>
2. Ole Bjerg, Making Money, The Philosophy of Crisis Capitalism, s. 11
3. Ole Bjerg, ibid.
4. Alain Badiou, Greece and the Reinvention of Politics s. 50
5. Der er råd s. 4
6. Der er råd s. 5
7. Deutsche Bank, https://www.db.com/newsroom_news/GDPBD00000292870.pdf
8. <https://www.dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetPdf.aspx?cid=24477>

9. <https://www.altinget.dk/artikel/danske-loenninger-stiger-mindre-end-de-svenske-og-tyske>
10. William Mitchell og Thomas Fazi, Reclaiming the State s. 38. Det er en udbredt misforståelse, at staten sælger obligationer for at låne borgernes penge. En stat som selv skaber sine penge, har ikke brug for at låne sin egen valuta af borgerne for at dække sine udgifter. Staten køber og sælger obligationer for at påvirke renten ved at påvirke mængden af penge i banksystemet (Open Market Operattion - OMO). Køb af obligationer skyder penge ind i systemet og stimulerer vækst, mens salg af obligationer opsuger penge og hæmmer væksten. Se evt. <https://www.investopedia.com/terms/o/openmarketoperations.asp>
11. Ole Bjerg, Gode penge s. 110
12. <http://arbejderen.dk/node/173061>
13. Et stort statsligt forbrug kan have en indirekte indflydelse på interbank renten, idet statens udpumpning af penge får indeståender på bankernes reservekonti til at svulme og dermed renten til at falde. Med en OMO (jfr. note 10) kan staten modvirke dette rentefald.
14. Joseph Hayek, citat fra William Mitchell og Thomas Fazi, Reclaiming the State s. 102 (Hayek regnes for en inspirationskilde til neoliberal økonomisk politik.)